

Wilde ideeën, eenzijdige visies

Metaforen die te ver voeren

In zijn proefschrift betoogt Vera dat de gevestigde wetenschap ten aanzien van bossen in het verleden te geborneerd is geweest en waarnemingen te veel in een al bestaand beeld heeft geïnterpreteerd. Dat is een goede waarschuwing die ons allen alert kan houden. Vera stelt tegenover de 'vigerende opvattingen' een beeld dat hij al jaren propageerde vóór hij zijn onderzoek begon.

Wij betogen hier dat de vigerende opvattingen genuanceerder zijn dan Vera voorstelt. Verder wijzen wij op een aantal gebreken in de methoden van het proefschrift. En tenslotte komen wij met enige opvattingen en suggesties over begrazing in bos en natuurterreinen.

Nuances binnen de gangbare opvattingen

Vera vat het bos in het Atlanticum (5500 - 3000 v.C.) op als onge-rept, en daarom als referentie voor het ideale natuurbeheer nu. Zijn mening over de oorspronkelijke bossen steunt mede op geschriften uit de Middeleeuwen. Hij schetst als vigerende opvatting over het Nederlandse en het Noordwest-Europese oerbos:

- Het gebied was begroeid met een gesloten climax-loofbos.
- Dat loofbos zich verjongde in kleine gaten in het kronendak.
- Grote herbi- en omnivoren hadden geen invloed op de structuur, de successie en de verjonging van deze begroeiing.
- Veeweide leidt tot bosverwoesting tot grasland, heide,

zandverstuivingen en andere degradatie.

Zijn bezwaren bij en alternatieven voor deze opvattingen zijn:

- In het gesloten climaxbos zouden eik en hazelaar niet de kans gekregen hebben die zij blijkens de pollenspectra wél hadden.
- Pollen van gramineeën en andere kruiden ontbreekt vrijwel in de opnamen van vóór het Subboreaal (3000 - 500 v.C.) doordat de grote aantallen wilde grazers de kruiden afvraten voor ze konden bloeien.
- In Oost-Afrika (onder andere Serengeti) leidt herbivorie tot een open parklandschap.
- Grootscheepse herbivorie verhindert opslag uit zaad in bosopstanden, maar níet in zoomen mantelstruwelen.
- Er zijn dus in Nederland en zeer wijde omgeving sedert 5500 v.C. grote grazige arealen met mantels en zomen rond bosjes opgaande bomen geweest: een parklandschap als natuurlijke formatie.
- Dat landschapsbeeld wordt bevestigd wanneer je de literatuurgegevens van enige Romeinse auteurs van rond het begin van de jaartelling en van de periode (700 -) 1200 - 1800 n.C. anders interpreteert dan gebruikelijk.
- Herbivorie in het bos werd pas een probleem toen men vanaf de 18e eeuw veeweide en bosging scheiden en bosverjonging in het bos-zelf wilde verkrijgen in plaats van in de zomen en mantels.

Vera's landschapsbeeld van de Middeleeuwen en daarna kijkt

niet wezenlijk af van de algemeen aanvaarde ideeën. Zijn interpretatie daarvan is hier en daar een boeiende uitdaging, zij het dat er op de bewijsvoering wel wat valt aan te merken. Maar na 3500 jaren menselijke invloed en klimaatwijzigingen was er al veel veranderd. Middeleeuwse geschriften bewijzen niets voor de toestand in het Atlanticum. Dat geldt ook voor de weinige Romeinse teksten.

Vera lijkt het complexe begrip climaxbos of -vegetatie wel erg lichtvaardig te hanteren. In het Atlanticum waren de beuk en de haagbeuk nog niet in de wijde omgeving van Nederland gearriveerd. De schaduwgevende en eikenbedreigende lindensoorten plegen grote delen van het areaal als te arm en/of te droog te mijden. Er bleef dus een fors areaal beschikbaar voor eiken. Ook eikenbos kent zijn openingen door storm, droogte, wateroverlast, periodieke insectenvraat, aftakeling, etcetera. Zo'n 2 1/2 à 5 % echt open is genoeg om duurzaam voort te bestaan, en nog wat meer gaten in het kronendak zijn gemakkelijk voorstelbaar. Dus het is redelijk te denken dat gesloten genoemd oerbos eikenpollen in overvloed zou leveren. Bij allerlei overgangen naar terreinen die door overstromingen, veevorming, voedselarmoede en droogte (half)open waren, alsmede in de randen van verjongingsgaten zou bovendien genoeg struikgewas kunnen bloeien om veel hazelaar in de pollendiagrammen te kunnen verklaren. Dat in een dergelijk mozaïek herbivorie een zekere rol gespeeld heeft, lijkt ons heel

Open plek in een beukenbos door storm. Er is ruim voldoende licht voor een verjonging van berk en grove den, ook eik kan zich in zo'n verjonging prima vestigen en handhaven (Foto. G. van Tol)

goed mogelijk, maar onnodig om verjonging van eik en hazelaar te verklaren. Of discussiëren wij alleen nog maar over het aandeel en de oorzaak van de open ruimtes in het mozaïek?

Het is vrijwel ondenkbaar dat de winterpopulaties van grote herbiën omnivoren, 35 eeuwen door, jaarlijks zo snel hebben kunnen toenemen dat grassen en andere kruiden niet aan pollenproductie toekwamen. Trouwens, volgens de gangbare opvatting wordt in de periode na 3000 v.C. de natuurlijke herbivorie aangevuld met steeds meer begrazing door vee. Dat is geconcludeerd uit de toename van kruidenpollen in de diagrammen. Hoe verklaart Vera dan dat al die kruiden bij toegenomen graasdruk veel stuifmeel in de diagrammen leveren ten opzichte van de tijdvakken met minder graasdruk?

De cyclus van natuurlijke successie kent vele alternatieven. Voor het eikenberkenbos zijn dit alle mogelijke variaties van langdurig gras/heide tot blijvend eiken/berkenbos in wisselende samenstelling (Naar Fanta, 1982)

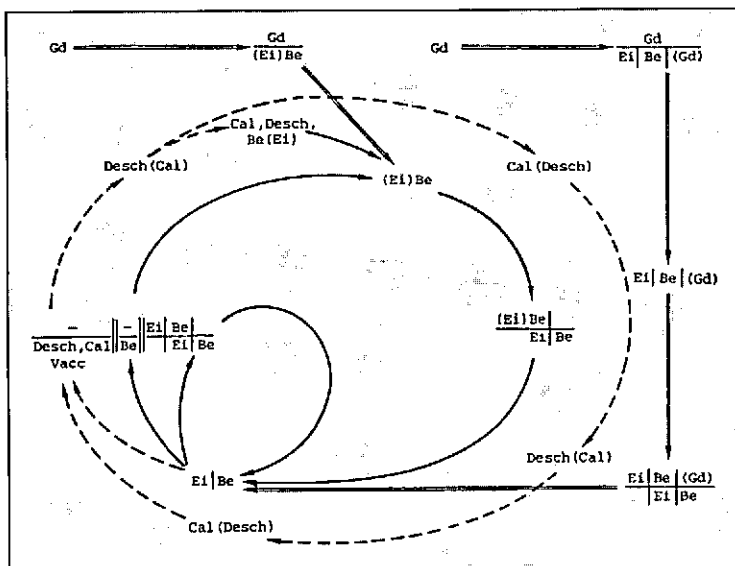
Methoden

Wij vinden in het algemeen dat er in het werk een vloed van áánwijzingen wordt uitgestort tegen de vigerende opvatting en vóór Vera's eigen theorie, maar dat er eigenlijk geen bewijs wordt geleverd. Bovendien staan waar de stof behandeld wordt veel nuances met "kan" en "ook mogelijk"; later wordt daar dan naar verwezen met "zoals eerder is aange-toond". Je krijgt trouwens soms de indruk dat als dragers van een

vigerende opvatting die literatuur is gebruikt die zich goed leent voor bestrijding.

Opmerkelijk is dat Vera claimt dat het bos een parklandschap was maar niet aanwezig hoevéél grasland er nu was tussen de bosjes. Mondeling noemt hij 30 - 40 % gemiddeld en op de arme Veluwe minstens 50 %, maar in zijn proefschrift zijn zulke kwantificeringen niet opgenomen.

Vera's aanhalingen uit Middel-eeuwse geschriften wijzen op regulatie van veeweide om vee-teeltkundige redenen. Maar, als je álle teksten meeneemt, rijst uit bijvoorbeeld de markeboeken van de Veluwe het beeld op van algemene houtschaarste. Veeregulatie kan daar wel degelijk mee te maken hebben. Vera negeert dat. Reeds Slicher van Bath analyseerde dergelijke documenten mede door beweringen van verschillende strekking te tellen en dan vergelijkingen te maken.

Vera laat zulke kwantificeringen na.

Ook is het opmerkelijk dat Vera het onomstreden maar gewoonlijk als vrijwel uniek beschouwde voorbeeld van Oost-Afrika aanhaalt om aan te tonen dat herbivorie kan leiden tot grasland ten koste van bos. Het klimatologisch meer op Midden- en Noordwest-Europa gelijkende Noord-Amerika (met gesloten bos toen de Europeanen arriveerden) negeert hij, evenals de Midden-Scandinavische en Russische bossen; de gebergtebossen worden als niet vergelijkbaar terzijde geschoven. Ook methodologisch kan Vera ons al met al niet overtuigen. Trouwens, het Nederlands is ons dierbaar, maar voor wetenschappelijk debat had het proefschrift beter in het internationale Engels kunnen verschijnen.

Begrazing, bos en natuurterrein

Wanneer wij naast de literatuur ook het bos eens raadplegen dan zien wij dat de eik zich in de Nederlandse bossen uitstekend kan verjongen. Je kunt geen grove-dennenopstand in lopen, of er staat spontaan gevestigde eik: veel en hoog als er niet te veel wild en begrazing is, weinig en afgekloven als er veel wild of grote grazers zijn. Dat blijkt ook uit het onderzoek bosbegrazing.

Vera lijkt te vinden dat alle natuurbeheer navolging van de oernatuur moet zijn, ook in (al?) het bos.

Het bosareaal in Nederland is echter heel beperkt en degradatie daarvan lijkt niet wenselijk:

- druk recreatief gebruik in de huidige toestand.
- actuele natuurwaarden die be-

trekkelijk weinig bedreigd zijn zolang het bos blijft.

- het meeste bos ligt op vrij arme gronden, juist die waar de opvattingen van Vera de minste kans maken.
- onze inspanningen om elders op de wereld bos te behouden worden een stuk minder geloofwaardig.
- Er is echter wel degelijk ruimte om met begrazing fraaie parklandschappen te ontwikkelen met grote soortenrijkdom. Daarvoor hoeft geen bos opgeofferd te worden. Grootschalige experimenten zijn beter op hun plaats in de uiterwaarden, die toch niet al te dicht mogen groeien, en op voormalige landbouwgronden.